

Nábělková, Mira

SúčasnÉ kontexty slovensko-českej a česko-slovenskej medzijazykovosti

In: *Česko-slovenské vztahy v slovanských a středoevropských souvislostech : (meziliterárnost a areál)*. Pospíšil, Ivo (editor); Zelenka, Miloš (editor). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003, pp. 89-122

ISBN 80-210-3111-5

Stable URL (handle):

<https://hdl.handle.net/11222.digilib/133319>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Súčasný kontext slovensko-českej a česko-slovenskej medzijazykovosti

MIRA NÁBĚLKOVÁ (PRAHA – BRNO – BRATISLAVA)

1. 1. Slovenčina a čeština v reflexii vzájomných vzťahov desať rokov po...

Kultúrno-politické, ekonomické, dezintegračné a integračné procesy prebiehajúce v súčasnej Európe dostávajú aj slovenčinu a češtinu do nových situácií a vzťahov, v ktorých sa (pri súbežnom pôsobení tradičných aj „inovačných“ faktorov) novo kryštalizuje ich vzájomné postavenie. Vo fungovaní slovenčiny a češtiny nastali mnohé nie nepodstatné zmeny súvisiace so zánikom pravidelnej federálnej dvojjazykovosti a s (v skutočnom rozsahu ťažko mapovateľnou) redukciou rozličných typov vzájomných kontaktných situácií. Medzijazykové vzťahy však už aj v priebehu desaťročia existencie samostatných štátov zaznamenávajú vývin, ktorý sa pri bližšom pohľade nejaví ako časťou spoločnosti očakávané priamočiare obojstranné vzťahovanie (porov. napr. Nábělková, 2000, 2002b).

Niektoré z „postrehov“ ponúkaných v tomto texte sa na báze doterajšieho poznania môžu javiť ako banálne, nový rozmer však aj pri kontinuujúcich javoch, pri tom, čo v porovnaní s časom dvojjazykového spoločenstva ostáva nezmenené, vyplýva z istého novo tematizovaného psychologického momentu „nesamozrejmosti“ – keď kultúrno-spoločenský česko-slovenský a slovensko-český kontext sa nejaví (neprejavuje) a nevníma v širších kontextoch iných záujmov, vzťahov a orientácií ako „samozrejme spoločný“, „obojustranne zaujímavý“ či „obojustranne zrozumiteľný“. Reflexie tejto skutočnosti možno dnes frekventovane stretnúť v smere k súčasnosti aj k minulosti, či už vo vzťahu k rovine (v širokom zmysle) kultúrnych obsahov, alebo k jazykom ako ich nositeľom. Zrejmou súčasťou mnohých reflexií je aj vedomie asymetrie slovensko-českých a česko-slovenských vzťahov – tak napr. R. Chmel na 1. večere česko-slovenskej vzájomnosti v Senáte ČR 24. 10. 2001 v podstate „neslávnostne“ a v istom zmysle vyhrôtene hovoril o tradičnej a v súčasnej situácii pretrvávajúcej a vnímateľnej asymetrii v existencii záujmu slovenského a českého spoločenstva

o veci toho druhého ako integrálnej zložky vlastnej prítomnosti: „*kým česká duchovní, umelečká, kulturní reflexia sveta je ešte často aj slovenskou reflexiou, opačne taká situácia pravdepodobne neexistuje, no nikdy ani neexistovala – preto sme sa asi tak rýchlo a bezbolestne mohli rozísť*“ (www.senat.cz). O vývine, v ktorom „šípka našich spoločných dejín akoby ukazovala skôr smerom k ľahostajnosti“ píše Ľ. Lipták (1999, s. 232) a pod.

Posledné roky však v porovnaní so stavom po rozdelení prinášajú aj prejavy zintenzívnenia vzájomných vzťahov (ako zintenzívnenie vnímateľného najmä na českej strane) – oficiálne aj menej oficiálne organizované podujatia (možno spomenúť rozličné filmové a divadelné prehliadky, koncerty, výstavy, no napr. aj vznik Mesiaca česko-slovenskej vzájomnosti z podnetu ministrov kultúry v r. 2001, prinášajúci v októbri v českom aj slovenskom prostredí nemálo zaujímavého), či rozmanité pracovné prepojenia (za všetky porov. napr. titulok článku *Čeští a slovenští paleontologové obnovujú spolupráci*, Mosty 27. 11. 2001). Ak dnes v rovine reflexie súbežne s predstavami o vzďaľovaní existuje vnímanie situácie ako nasmerovanej k tesnejším kultúrnym kontaktom (porov. napr. vyjadrenia ako „*som rád, že po sebe opäť určitým spôsobom prahneme*“, D. Antalík, člen skupiny Team, Rock&Pop, 2001, s. 39), naznačuje to istú zložitosť sledovaných vzťahov, aj v zmysle existencie protichodných, resp. čo do rozličných sfér diferencovaných tendencií, videní aj postojov.¹

„Prirodzene blízke“, „navzájom zrozumiteľné“ jazyky majú v týchto procesoch špecifické postavenie. Existujúce spoločné kontexty z jazykového hľadiska predstavujú prostredia kontaktov češtiny a slovenčiny, pričom vzájomné vzťahy češtiny a slovenčiny, vzájomná zrozumiteľnosť zohrávajú vo vytváraní týchto spoločných kontextov zásadnú úlohu.

Medzijazykovosť, uvedenú v názve článku, možno chápať (v súvislosti s témou nášho podujatia) viac-menej aluzívne, ako slovo istým spôso-

¹ Na česko-slovenské a slovensko-české kontexty rozličného typu sa, okrem sporadickejších informácií v bežných či naopak špecializovaných periodikách, v českom prostredí pravidelne zameriavajú časopisy *Dotyky* (v elektronickej podobe na adrese www.czsk.net/dotyky), *Korene* (www.slovak.cz), *Listy*, od r. 2001 širšie koncipované internetové periodikum *Česko-slovenský svět* (www.czsk.net/svet), v r. 2002 vznikol pražský „pravidelný štýlotvorný občasník“ *Černá labuť*; na Slovensku také periodikum predstavuje *Česká beseda*, nemožno nespomenúť *Mosty* (www.mosty.sk); aktuálne problémy aj isté vízie v česko-slovenských vzťahoch zachytávajú zborníky ako *Česká a slovenská otázka v súčasnom svete. Základy našej hodnotovej orientácie* (2002) a i..

bom harmonizujúce s pojmom medziliterárnosti, presnejšie osobitnej medziliterárnosti, pri ktorej sa (najmä v koncepcii I. Dorovského, 2000) v súvislosti s literárnymi vzťahmi akcentuje práve jazyková blízkosť a z nej plynúca, resp. s ňou súvisiaca (v česko-slovenskom prípade v širokom rozsahu najmä pasívna/percepčná) bilingválnosť osobitného medziliterárneho spoločenstva. Tak ako sa v literárnovednom pohľade reflektuje nová situácia, zmenené súradnice medziliterárnosti v česko-slovenskom prostredí (porov. napr. Zelenka, 1998; Pokorný, 2000), do nových súradníc sa dostala aj širšie chápaná medzijazykovosť, pod ktorú možno zahrnúť existenciu a prejavy špecifických česko-slovenských a slovensko-českých jazykových vzťahov, vyplývajúcich z blízkej príbuznosti a kontaktového fungovania jazykov s ohľadom na kultúrne, sociálne, politické procesy prebiehajúce v českom a slovenskom priestore.

Tieto vzťahy možno vnímať v širšom aj užšom zmysle. Na jednej strane slovenčina a čeština vystupujú ako nosiče, vehikulá kultúrnych obsahov, ktorými sa zabezpečuje informačné prepojenie slovenského a českého priestoru – možnosť prijímať kultúrne obsahy v druhom jazyku sa opiera o (zväčša percepčnú) jazykovú kompetenciu bilingválnych nositeľov oboch kódov. Na druhej strane sa kontaktná koexistencia slovenčiny a češtiny nezriedka prejavuje v rozmanitých dotykoch, v striedaní a miešaní kódov, v existencii sfér textovej dvojjazyčnosti, či už v hovorenej, či v písanej podobe. Na nezanikajúcu reálnosť takýchto kontextov, ktoré súčasne možno vnímať ako prejav existencie kontaktov v širšom zmysle, upriamujú pozornosť „materiálové pasáže“ v 2. časti tohto článku.

1.2 Nové prvky v asyetrii vzájomných (jazykových) vzťahov

Spoločenský vývin (v súhre prebiehajúcich kultúrnych, sociálno-politických a hospodárskych procesov) vniesol v predchádzajúcich rokoch do typov jazykových kontaktov aj nové javy, ktoré neboli celkom predvídateľné.² Rámcovo možno povedať, že pre slovenské prostredie je vo vzá-

² Na nezanedbateľnú prítomnosť „starousadlíkov“, príslušníkov teraz už českej a slovenskej menšiny na území druhého štátu sa v tomto porovnaní nebudem sústreďovať (porov. napr. Nekvapil, 2001), pôjde v ňom primárne o kontexty dotyku s jazykom (a jeho nositeľmi) z územia druhého národného spoločenstva. Pravda, tieto dve sféry sa do istej miery prelínajú – napr. aj tým, že slovenské spolky a periodiká v českom prostredí, predstavujúce primárne priestor

jomnom porovnaní charakteristická vyššia miera tradičných nepriamych jazykových kontaktov s češtinou (je to kontakt cez pôvodné a preložené české knihy rozličného typu a cez médiá – najmä televíziu, film, pôvodné aj z iných jazykov dabované diela, menej ale predsa aj tlačené periodiká). Oproti tomuto dominantnému nepriamemu kontaktu s češtinou na slovenskej strane stojí v českom prostredí (pri oslabení analogických nepriamych kontaktov) posilnenie priamych jazykových kontaktov vyvolávané vskutku mohutnou „novou“ prítomnosťou Slovákov, tisícok slovenských študentov a ľudí zamestnaných či prechodne pôsobiacich v rozličných sférach, v neposlednom rade v mediálne reflektovanom prostredí umenia, pričom nemalá časť z nich ako dominantný komunikačný prostriedok aj v českom prostredí využíva slovenčinu. Priame česko-slovenské kontakty v českom prostredí nemožno v hodnotení reálnej kontaktovej situácie preceňovať, no so zreteľom na ich možný (perspektívny) dosah na ďalší vývin česko-slovenského percepčného bilingvizmu ani celkom marginalizovať. Nejde pritom len o vlastné využívanie slovenčiny – slovenskí študenti, sestričky v nemocniciach, robotníci, predavači a predavačky, filmoví a divadelní herci a režiséri, muzikáloví speváci, počítačoví experti, športovci a všetci ostatní v českom prostredí (aj bez ohľadu na osobné komunikačné stratégie vo využívaní slovenčiny a češtiny) chtiac či nechtiac predstavujú istých reprezentantov „slovenského“ a v čase predsa len zrednutých tradičných pravidelných mediálnych kontaktov tu predstavujú potenciálne zdroje či žriedla novo formovaných aktívnych česko-slovenských vzťahov.

Popri tomto takpovediac hlavnom protiklade možno však pripomenúť aj (v porovnaní s útlmom v čase bezprostredne po rozdelení) posilnenie, resp. návrat niektorých bývalých typov kontaktov v slovenskom aj českom prostredí. Priame kontakty v slovenskom prostredí posilňuje v posledných rokoch napr. obnovenie tradičnej zložky českého záujmu o Slovensko, turistika (podľa informácií z r. 2002 predstavujú českí turisti v Tatrách až 30 percent klientely; zaujímavá je napr. už existencia internetových stránok ako www.tatry.cz či www.slovenskehory.cz), nepriame kontakty v českom prostredí obohacuje zase napr. návrat slovenskej populárnej hudby do českých médií, perspektívne možno začiatok vysielania slovenskej rozhlasovej stanice Twist v ČR (keď po predchádzajúcom odmietaní

„slovenskej menšiny“, svojou aktivitou významne slúžia podpore česko-slovenských vzťahov v širokom meradle; podobne, hoci v menšom meradle, je to v opačnom smere v slovenskom prostredí.

získala v r. 2002 na toto vysielanie licenciu), ale aj mnohé z aktivít, ktoré do českého prostredia prinášajú spomínaní „živí slovenskí ľudia“.

Je zrejmé, že rozličné stránky súčasných česko-slovenských a slovensko-českých kontaktov majú aj významnú sociálnu a ekonomickú podmienenosť a dosah (či už ide o otázku zamestnanosti na jednej, turistiky na druhej strane a pod.), dôležitý ekonomický moment má napr. „šírka priestoru uplatnenia“, veľkosť trhu, miera rentability, týkajúca sa významne nákladov literárnej a hudobnej produkcie (akokoľvek nemusí ísť primárne o to, nenadarmo napr. ďakuje J. Kuric na obale CD skupiny Vidiek aj svojmu českému publiku). Otázka medzijazykovosti a jej ďalšieho vývinu tak stojí v priesečníku rozmanitých síl, ktorých vektorové vyznenie sa môže a iste aj bude meniť.

Pred časom (Nábělková, 2000) som v podobnej súvislosti pripomínala síce zrejmý, predsa však potenciálne tieneny fakt, že v celkovom pohľade pri procese jazykového vzd'alovania, resp. nevzd'alovania v rozhodujúcej miere nejde a nepôjde ani tak o cieľové, hodnotové, či iné intenčné zameranie jednotlivca (a súhrne spoločnosti) na druhý, nematerinský jazyk, ale o širšie kultúrne a povedzme aj praktické súvislosti, v ktorých je jazyk prostriedkom – o potrebu, schopnosť a ochotu prijímať texty (publicistiku, odborné texty, beletriu, televízne aj rozhlasové programy a filmy) v druhom jazyku, teda o to, do akej miery bude v budúcnosti v jednom a druhom jazykovom spoločenstve bežné, aby šiel človek za svojím informačným či kultúrnym záujmom reprezentovaným nejakým periodikom, knihou, filmom bez ohľadu na to, v akom jazyku je, resp., presnejšie, bez obmedzenia tým, že/ak je to, o čo by mal záujem, v jazyku druhého jazykového spoločenstva – v danom smere sa môže prejavovať komplementarita „kultúrnej produkcie“ či potreba praktickej spolupráce v rozmanitých sférach. V jednom aj druhom spoločenstve sa zrejme v porovnaní s minulosťou budú vyvíjať výraznejšie diferencované postoje. Popri mnohorakých prejavoch priamych medzijazykových kontaktov má pre ďalšie vzájomné kultúrne vzťahy slovenský jazyk v českom prostredí podobne ako čeština v opačnom smere reálnu funkciu ako vehikulum rozmanitých kultúrnych hodnôt vznikajúcich v druhom národnom spoločenstve.

Z hľadiska kultúrneho priestoru o zotrvačnom či pretrvávajúcom vnímaní niektorých „spoločných sfér“ v špecifickej kategorizácii svedčí napr. členenie predávanej hudobnej produkcie v mnohých hudobných obchodoch v slovenskom aj českom prostredí, kde sa česká aj slovenská hudba ponúkajú „spolu“ pod názvami ako *domáca scéna, česká a slovenská hudba* a pod. –

v protiklade k zahraničnej produkcii. Dokladom vedomej patričnosti k spoločnému kultúrnemu/odbornému priestoru sú adjektíva *československý* či *česko-slovenský* v názvoch a podnázvoch tradičných aj nových (odborných) časopisov (*Československá psychologie*, *Československá psychiatrie*, *Československý časopis pro fyziku*, *Česko-slovenský železničný časopis*, *Náhradní rodinná péče*, *Česko-slovenský časopis*, *Ifauna – internetový česko-slovenský chovateľský časopis* a i.).

V našej súčasnosti nesporne existuje množstvo (jazykových) kontextov kontinuujúceho či novo vznikajúceho česko-slovenského prepojenia, reprezentovaného napr. spoločnými odbornými podujatiami a spoluprácou rozličného typu či proste mediálnym prejavom záujmu o niektorú stránku života druhého spoločenstva – z tých, ktoré sú pomerne ľahko evidovateľné, možno v stručnosti spomenúť odbornú spoluprácu a s ňou súvisiace spoločné česko-slovenské konferencie (medzi nimi napr. aj z hľadiska perspektív vzťahov významné konferencie stredoškolákov), spoločné zastúpenia v redakčných radách odborných časopisov, koprodukčné filmové projekty (vôbec celé filmové prostredie), hosťovanie divadelných režisérov a hercov, spoločné literárne ceny (napr. cena E. E. Kischy za literatúru faktu či cena v oblasti literatúry fantasy), prítomnosť „zástupcov“ druhého spoločenstva v programoch pri odovzdávaní hudobných a filmových cien (aj na poste ocenených), pozývanie osobností druhého spoločenstva do diskusných a zábavných programov, časté rozhovory v periodikách rozličného typu, na českej strane napr. aj vznik viacerých publikácií o predstaviteľoch slovenského kultúrneho života a pod.

Mnohé z týchto kontextov reprezentujú aj kontexty priameho medzijazykového kontaktu, v iných zase hrá sprostredkujúcu úlohu preklad – tak je to spravidla pri publikovaní rozličných interview na českej aj slovenskej strane, otázka prekladu/dabingu sa (zatiaľ okrajovo a naozaj skôr ako otázka) dotýka aj filmu (tak napr. Šulíkov film *Záhada* existuje v slovenskej aj českej verzii, otázka slovenskej verzie sa vynorila pri detskom filme *Jezerní královna*, porov. Nábělková, 1999b), novo sa problematika prekladu otvára v priestore umeleckej literárnej tvorby.³

³ Na tomto mieste sa bližšie nedotýkam problematiky existencie paralelných textov na výrobkoch rozličného typu, ktoré predstavujú špecifickú sféru dvoj-
jazyčnosti opretú čiastočne o vzájomný preklad – pri českých a slovenských výrobkoch, čiastočne o paralelný preklad z iného jazyka (porov. Nábělková, 1996, 1999b).

1.3 Sprostredkujúca úloha vzájomných prekladov

Pri problematike umeleckého prekladu, ktorá predstavuje v česko-slovenských vzťahoch tradične zaujímavú, vývinovo premenlivú problematiku (porov. napr. Kusá, 2000a, b), sa pristavím len celkom krátko. V porovnaní s poslednými obdobiami spoločného štátu s nezanedbateľnou realitou umeleckého prekladu podporovaného aj súdobou kultúrnou politikou (užitočný prehľad o slovenských dielach preložených do češtiny ponúka *Slovník slovenských spisovatel'ov*, Praha, 1999) nové obdobie prinieslo otáznik aj nad touto sférou. Hoci sa základné funkcie a hodnoty česko-slovenského a slovensko-českého prekladu nemenia, je zrejmé, že sa v poslednom desaťročí dostal do novej situácie. Ak sa aj v reflexii súčasných a v anticipácii budúcich literárnych vzťahov objavujú úvahy o zvyšovaní sprostredkujúcej, informatívnej úlohy vzájomných prekladov (Zelenka, 1998), zdá sa, že čas výraznejších prekladateľských aktivít (zatiaľ?) neprišiel. Vzhľadom na spomínané „slabšie“ prijímanie pôvodnej slovenskej produkcie v českom prostredí pristavím sa krátko pri prekladoch zo slovenčiny do češtiny.

Zaujímavé sú v tomto smere napr. dostupné štatistické údaje o vývine situácie v preklade z rozličných jazykov (<http://www.sckn.cz/ckt/soucasnost.html>) – napr. v roku 1997 bolo na českom knižnom trhu evidovaných 1819 prekladov z angličtiny, 1512 prekladov z nemčiny, 208 z francúzštiny, 32 zo slovenčiny, 31 z poľštiny, 32 z ruštiny... Aj v roku 2001 bolo zo slovenčiny preložených 32 kníh, avšak v odlišnom kvantitatívnom okolí prekladov z iných jazykov – ukazuje sa predovšetkým, že v posledných rokoch v českom prostredí rastie záujem o poľskú literatúru (1998 zo slov. 22, z poľ. 48, z ruš. 30; 1999–zo slov. 34, z poľ. 67, z ruš. 33; 2000–zo slov. 49, z poľ. 63, z ruš. 41; 2001–zo slov. 32, z poľ. 71, z ruš. 36)⁴. Uvedené štatistické zdroje týkajúce sa prekladov do češtiny však nedávajú predstavu o tom, o aký typ prekladu ide – nie bez zaujímavosti je iste žánrová štruk-

⁴ Z areálového hľadiska je otázka súčasných aj budúcich česko-slovenských a česko-poľských vzťahov takpovediac „neporovnateľne porovnateľná“ – aj v súvislosti s jazykovými vzťahmi sa frekventovane vynára predstava, že pre budúce generácie českých detí by vzhľadom na vývin jazykových kontaktov slovenčina mohla byť porovnateľne vzdialená či blízka ako poľština. Vzhľadom na blízku príbuznosť všetkých troch jazykov nie je to v novo koncipovaných európskych súvislostiach nelegitímna idea, otázka je, nakoľko je aj realistická.

túra prekladovej produkcie. Zo slovenskej umeleckej literatúry preloženej v posledných rokoch do češtiny (pri rozličnej motivácii vyplývajúcej z charakteru konkrétnych diel) možno spomenúť *Krajní osamělost* P. Viličkovského, *Tábor padlých žen* A. Baláza, *Člověčiny* S. Štepku, *Mámu pro Veroniku* T. Keleovej-Vasilkovej, *Pohádky pro neposlušné děti a jejich starostlivé rodiče* D. Taragela, z básnickej tvorby antológiu slovenských básnikov *Blýskání nad Tatrou*, *Zámky* J. Leikerta či *Pět ročných období – Pět ročných období* M. Richtera, vydanie, v ktorom sa české preklady striedajú s básňami v origináli. Okrem beletrie bola pozornosť venovaná esejistike, publicistike, literatúre faktu – v češtine vyšli napr. preklady kníh G. Murína (*Náhradní konec světa; A stanete se bohy. Člověk ve třetím tisíciletí*), J. Leikerta (*A den se vrátil: co následovalo po 17. listopadu 1939; Černý pátek sedmnáctého listopadu; Testament svědomí: rozhovor se slovenským spisovatelem Ladislavem Ťažkým*; spolu s M. Mackovou: *Osud tak chtěl: rozhovor s Jozefem Kronerem*), J. Satinského (*Moji milí Slováci. Dopisy rodákům o nebezpečích, která jim hrozí; Mě z toho treťí šlak*), z odbornej sféry možno uviesť najmä preklady psychologickkej či filozofickej literatúry. Jestvujúce preklady naznačujú existenciu istého spoločného kontextu, v ktorom sa konkrétne pôvodné slovenské práce evidujú a reflektujú ako potenciálne prínosné pre české prostredie (v preklade do češtiny skôr než v slovenčine, najmä ak ide o práce učebnicového typu) – tak napr. v posledných troch rokoch vyšli v českom preklade *Základy psychologie a inteligence* I. Ruisela, *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši* J. Ferjenčíka, *Pozornost, motivace, relaxace a tvořivost dětí ve škole* I. Lokšovej – J. Lokšu, podobne *Úvod do logické syntaxe a sémantiky* P. Cmoreja či *Latinské právnické výrazy a výroky* K. Rebra. (Ako príklad jestvujúcej tendencie protichodnej k prekladom pôvodných diel z druhého spoločenstva možno uviesť napr. vydanie práce M. Kanovského *Štruktúra mýtov* v českom vydavateľstve Cargo Publishers – prax vydávania diel v jazyku druhého spoločenstva nie je v českom ani slovenskom priestore ojedinelá.) Otázka prekladov sa našej témy dotýka skôr „doplnkovo“ – v posledných rokoch sa však objavili aj pozoruhodné preklady, v ktorých sa čeština a slovenčina stýkajú špecifickým spôsobom.

V preklade E. Charousa vyšli v češtine dve z jestvujúcich slovenských monografií zameraných práve na problematiku prekladu: *Dobrodružství překlada* B. Hečka (2000) a *Překlad jako tvorba* J. Viličkovského (2002). Aj tieto prekladové práce vypovedajú o tom, že knihy B. Hečka a J. Viličkovského o preklade boli videné a pochopené ako obohacujúce pre český kultúrny kontext (vzhľadom na aktuálnu nedostupnosť pôvodných vydaní

v slovenčine – Hečko vyšiel v r. 1991, Vilikovský v r. 1984 – možno ich čiastočne vnímať aj ako vôbec fyzické sprístupnenie). Na rozdiel od prekladov, v ktorých sa do druhého jazyka transponuje celý text knihy, však pri preklade týchto kníh vo vzťahu východiskového a cieľového jazyka nastáva špecifická situácia, zreteľne dokladajúca iné ako čisto „informatívno-sprostredkujúce“ funkcie prekladu. Ak by sme na jednej strane vychádzali z predpokladu, že preklad má byť približujúci pre tých, ktorým je slovenčina viac či menej vzdialená, že sa teda prekladom do češtiny českému čitateľovi „sprístupňuje“ výklad odborného sprievodcu po problematike, v protismere pôsobí fakt, že vlastné slovenské „demonštračné“ texty, ukážky, na ktorých sa konkrétne koncepcie a výsledky prekladu demonštrujú, v knihe prirodzene ostávajú nepreložené – a smerujú tak (počítajúc s ním) k čitateľovi, ktorý predsa dokáže prijať a vnímať kvalitu do slovenčiny preloženého textu a zhodnotiť prekladateľské postupy slovenských prekladateľov. (Pravda, českému čitateľovi sa pri niektorých preložených pasážach v slovenčine jemne vychádza v ústrety vysvetlením/prekladom diferencnej lexikálnej jednotky v poznámke pod čiarou.) Za zmienku pritom stojí aj fakt zmeneného funkčného zasadenia v preklade jednak fragmentov z českých prekladov využitých v slovenskom origináli knihy (keď sa napr. porovnáva slovenský preklad s českým – v slovenskom prostredí bežný prístup: český prekladový kontext slúži ako porovnávacie pozadie), jednak pôvodného českého textu (predovšetkým jednotlivých pasáží z Haškovho Švejka s porovnávaním prekladu do rozličných jazykov, čo tvorí značnú časť knihy B. Hečku). Čeština ukážok sa z pozície „citátového jazyka“ v slovenskom origináli kníh, kde vystupuje na pozadí slovenského textu, dostáva do „svojho“ jazykového prostredia českého prekladu adresovaného českojazyčnému čitateľovi, čím sa do istej miery mení pôsobenie textu, v ktorom síce primárne ide o interpretáciu konkrétnych prekladových postupov, no ako „nadstavbová“ zložka je prítomný aj fakt, či sa vychádza z analýzy textu v „domácom“ či v „cudzom“ jazykovom kóde – v preklade týchto kníh obidva „zúčastnené jazyky“, slovenčina a čeština, v porovnaní s originálom vystupujú v opačnom garde.

2. Česko-slovenská a slovensko-česká dvojjazyčnosť v textových stratégiách

Spomínané knihy sú špecifické tým, že sa v nich slovensko-česká, resp. česko-slovenská dvojjazyčnosť objavuje (popri origináli) aj v prekla-

de – prejavy dvojjazyčnosti však možno sledovať najmä v pôvodných textoch. V žánrovo rozmanitých textoch publikovaných na slovenskej a českej strane možno aj v „našom čase“ nezriedka nájsť rozlične zasadené uplatnenie fragmentov v druhom jazyku. Viacjazyčnosť textov nie je v európskom priestore nijako novým, neznámym či ojedinelým javom (porov. napr. Bajzíkova, 1987; Čejka, 1987; Macurová – Mareš, 1996; Mareš, 2000). Viacjazyčné texty rozličného druhu pritom môžu byť 1) odrazom či zachytením života viacerých jazykov v každodennom komunikačnom kontakte (v „našom prípade“ povedzme čeština – nemčina, slovenčina – maďarčina, slovenčina – čeština), 2) odrazom kultúrnych, „vzdelaneckých“, často úzko odborných väzieb, t. j. odrazom kontaktu s literatúrou písanou v tom ktorom jazyku (napr. slovenčina/čeština – latinčina, gréčtina, angličtina, francúzština, nemčina, ruština atď., v danom kontexte aj slovenčina – čeština či naopak), resp. 3) ich kombináciou.

Prítom na rozdiel napr. od viacjazyčnosti „viacautorských“ súborov odborných textov typu zborníkov z konferencií či odborných časopisov, počítajúcej s ich jazykovou prijateľnosťou na strane adresáta, majú dvoj a viacjazyčné texty z pera jedného autora s niektorými inkorporovanými inojazyčnými časťami okrem tejto čitateľskej dimenzie aj váhu osobného dokladu kontaktu s iným jazykom, zámeru a schopnosti narábať s ním zo strany autora. Výskyt českých fragmentov (zväčša citátového charakteru) v slovenských textoch a naopak tak možno chápať ako doklad aktívneho (priameho či nepriameho) kontaktu s druhým jazykom ako vehikulom obsahov rozličného typu (vznik intertextuálne sytých dvojjazyčných textov s citačnou zložkou v druhom jazyku sa pritom u autora môže vo vzťahu k tomuto jazyku opierať aj len o percepčnú kompetenciu).

V súvislosti s konkrétnymi textami sa teda ako zaujímavé javí kde, v akých súvislostiach a kontextoch nachádzame odraz kontaktu slovenčiny a češtiny, špeciálne kde, v akých súvislostiach a kontextoch počíta autor textu s tým, že pre jeho adresátov bude inkorporovanie textu v druhom jazyku prijateľné a v nejakom zmysle prínosné, t. j. významovo a/či esteticky nosné. V ďalších častiach sa budem venovať dvojjazyčnosti v písaných, tlačou publikovaných textoch – na tomto mieste ešte možno celkom stručne pripomenúť, že sa s jej špecifickým využitím v celku diela popri tlačených textoch dnes stretávame aj v divadelných inscenáciách s česko-slovenským obsadením či v novších filmoch z českej aj slovenskej strany.

Z logiky existujúceho (historicky etablovaného), opakovane pomenovaného stavu vecí vyplýva, že hoci súčasnosť prináša aj česko-slovenskú dvojjazyčnosť niektorých textov v českom prostredí, výskyt českých texto-

vých fragmentov v slovenských písaných textoch rozličného typu je funkčne rozmanitejší a bohatší než naopak (ide v našich prostrediach predsa do značnej miery o existenciu rozličných „kultúrnych vzorcov“, v istom zmysle porov. napr. Dolník, 2000). České fragmenty v slovenských textoch pritom môžu reprezentovať zaužívané floskuly, frazémy, citátové jednotlivé slová, vety, či celé viacvetné pasáže inkorporované do slovenského textu. Existencia slovensko-českých textov, využitie češtiny v rozličných funkciách a s rozličnými spôsobmi textového zapojenia neunikali ani dosiaľ lingvistickej reflexii (porov. Buzássyová, 1993, 1995; Horecký 1992, 1995).

2.1 Čeština v slovenských textoch

Z knižných vydaní nedávneho času reprezentujúcich literárne zobrazenie fungovania slovenčiny a češtiny v priamom kontakte možno spomenúť publikácie zachytávajúce (hoci to nie je ich vlastným cieľom) rozličné typy dvojjazykovej komunikácie predchádzajúcich období, ktoré sa však rámcovo nijako podstatne nemusia odlišovať od možných analogických česko-slovenských či slovensko-českých komunikačných situácií v súčasnosti. Mám na mysli knihy ako úplné vydanie Tatarkových *Navrávačiek* (Slovenský spisovateľ, 2000), kde sa v celku textu striedajú české otázky J. Štolbovej a Tatarokve rámcovo slovenské odpovede, pričom sa česko-slovenskosť komunikácie prejavuje aj „vzĺňaním“ prvkov jedného jazyka do druhého.⁵

Iný typ predstavujú *Světelná znamení* Martina M. Šimečku (Archa, 1991), v ktorých sa „základná kombinácia“ českých listov Milana Šimečku (písaných žene a synom z väzenia) a slovenského textu Martina Šimečku dopĺňa v rovine česko-slovenskej dvojjazyčnosti ešte zachytením rodin-

⁵ Tataruku možno v súvislosti s otázkou slovensko-českých textov spomenúť aj v inom kontexte – vzhľadom na to, že jeho dielo *Sám proti moci* vyšlo len v češtine (v českom preklade), objavujú sa napr. v literárnovednom texte V. Míkulu *Tataruka alebo Démon pátosu* (1997, napr. s. 113) fragmenty z Tataruku v tejto jazykovej podobe: *Možno jeho „príliš vyvinuté stredisko reči“ (Ionesco, 1989: 223) mu do mozgu vložil – podobne ako inému veľkému romantikovi Victorovi Hugovi – sám Najvyšší ako nástroj sebaúcty, keďže On už nijakú útechu poskytnúť nemôže... „Divné, čo všetno človeka napadne, kedy mu niekdo naslouchá“ (Sám proti moci, s. 23).*

ných rámcovo česko-českých (rodičovských) či česko-slovenských (rodičovsko-detských) dialógov v slovenských partiách knihy:

...*Vstávám jak ptáče v šest hodin a doskáču akorát zas jen do tý postele. Nezbyvá mi, než se držet skeptického – non si se mai – člověk nikdy neví. Třeba doskáču jednou na zahradu v Bystrci, tam uzobnu malinu, tam rybíz a pustím se do třešně. A vy tam budete a ani nepoznáte, že to ranní ptáče jsem já.*

To, čo je pre mamu vodná hladina, to bola pre otca záhrada v Bystrci. Odniesol si do tieňa za chatu písací stroj a tam trčal. Tam vedel byť sám ako prst, babička mu mohla pred nosom plieť burinu a dedko rezať z pokrúteného dreva chápadlá mnohoramenných svietnikov, nevyrušil ho ani košík odpálený badmintonovou raketou, ani mamina nahnevaná postava v plátenom lehátku obrnená knihou na lone. Občas vstal, prešiel sa po záhrade, tam zobol malinu, tu ríbezle, tam odtrhol zopár čerešní. „Mukíí!“ Nič. „Mukíí!“ „Copak?“ „Dnes nepojedem na prehradu?“ „Jdi s klukama do řeky.“ „Tam je špinavá voda. A studená.“ Lenže to už zase vládol rachot klávesnice. Cha, my by sme ho spoznali, zato on by si nevšimol, keby sme sa všetci odrazu premenili na vtákov! Som nespravodlivý... (s. 54).^{6,7}

Mnohorakým (miestami tematizovaným) spôsobom sa české fragmenty vplietajú napr. do textov kníh Ivana Kadlečika. Jeho knihy publikované

⁶ Špecifiká vzťahov komunikačnej koexistencie češtiny a slovenčiny v česko-slovenských rodinách na slovenskom či českom území, ktorým sa v predchádzajúcich časoch z lingvistického hľadiska nevenovala veľká pozornosť, predstavujú aktuálnu úlohu súčasného lingvistického výskumu, porov. Hoffmannová – Müllerová, 1993; Sloboda, v tlači).

⁷ Celkom na okraj tu možno pripomenúť, ako sa slovensko-česká bilingválnosť Martina Šimečku v situácii koncentrácie (aj nacionálne vyhrotenej) pozornosti na otázky statusu a fungovania slovenčiny v súvislosti s prípravou a prijímaním zákona o štátnom jazyku uňho premietla do dilemy voľby „osobného“ jazyka formulovanej v eseji *Príbeh o jazyku* (opakovane publikovanej v časopise Liber a v Slovenských pohľadoch, 1992, napokon aj v knihe *Hľadanie obáv*, súbore jeho slovenských aj českých esejisticko-publicistických textov, 1998), pričom sa jeho formulácie širšieho kontextu tejto dilemy stretli s dosť búrlivým ohlasom, odmietaním, no vyvolali aj zaujímavé diskusie na danú tému. Spomínam to na tomto mieste vzhľadom na špecifikum „tematizácie“ problematiky vzťahu slovenčiny a češtiny, hoci vlastným smerovaním úvah tohto článku je skôr netematizované, „prirodzené“, špeciálne nereflektované využívanie češtiny v slovenských textoch a naopak.

v predchádzajúcom desaťročí možno z tohto hľadiska vnímať aj ako (takpovediac pars pro toto) odraz fungovania a funkcií češtiny v slovenskom prostredí, „dokumentovaných“ v nich asi ako u nikoho iného takto spolu v širokom rozsahu ich spektra. V citáciách rozličného druhu sa v jeho slovenskom texte vynára čeština „biblického typu“, či už v klasickom kralic-kom znení, či v slovakizovanej evanjelickej bibličtinovej podobe, čeština rodinných dokumentov, čeština odrážajúca jeho vlastnú súdobú slovensko-českú komunikáciu s českými priateľmi či čeština fragmentov česky písaných, ale aj do češtiny preložených literárnych aj vecných textov (podrobnejšie Nábělková, 2002a, v tlači).

Ostávajúc vo sfére umeleckej prózy možno (okrem jednotlivých českých slov) intertextuálne uplatnenie češtiny demonštrovať napr. na viacerých prózach v zborníku *Poviedka '97* – v podobe motta, vnútrotextového citátu či kompozične rámcujúceho využitia piesne:

Ty přece, Dafné, znáš tu starou romanci ve stínu smokvoňů, pod bílým vavřínem, kde stříbro oliv sní v zamženém listí svém tu píseň milostnou, vždy počínající.

Gérard de Nerval: Chiméry

I. Do školy prichádza už na svitaní, odomkne si, v zborovni zavesí na vešiak kabát alebo sako, podľa ročnej doby, zapáli si cigaretu.... (Michal Habaj: Z.Á.H.R.A.D.N.Í.K.)

Keby potom žena šla po ulici, po slnečnej strane, pridal by sa k svorke nedočkavých psov vetriacich ženinu zreteľnú žiadostivosť, priplichtil by sa aj k zdiveným kocúrom, potil by ľudský pot a snažil sa vytušiť, ako vlnnú jej tajné miesta, brány k hrozným krvavým orgánom vnútri („pohlaví je špatná psychická idea, zrožená z ducha zahnívaní...“ – A. Artaud).

„Nie, prestaň. Toto... toto nepôjde.“ „Prečo?“ „Lebo sa mi zdá, že ma pozoruješ. Pozoruješ ma pri tom. Analyzuješ ma.“ (Vladimír Balla: *Koniec leta. Deratizácia*).

Ako jeden z prejavov rezonancie českých piesňových textov (rozličnej proveniencie, od trampských, werichovských, semaforových, folkových, po „šlágre“ rozličného typu) vo vedomí značnej časti slovenskej populácie možno vnímať či uviesť využitie textu českého pesničkára Karla Plíhala v poviedke Jaroslava Minárika *Nebesá číslo šesť*, ktorý sa v poviedke objavuje prvý raz ako motto:

Je stejnej pohled na dvojice / Namačkané u Trojice / Jen vzpomínek je mnohem více / A příjemně / Bolí

Karel Pl. z O.

„Vyklepať strechu?“ opýtal sa neveriacky. Škrtil v ruke slúchadlo a ruka sa mu triasla, akoby bol triezvy (s. 137),
vynára sa potom o 9 strán ďalej:

...on ju držal za ruku, ona sa mu pozerala do očí so zamilovanou odovzdanosťou – ešte si vedel spomenúť na ten pohľad – a pri vystupovaní sa pobožkali, nič viac.

Já nejsem svatej, ani ty nejsi svatá, / ale jablka z ráje bejvala jedovatá, / jenže hezky jsi hrála, když mi někdy bylo zima, / jó, dvě spálený srdce – Nagasaki, Hirošima

Karel Pl. z O.

Nadránom spísal ďalšie... (s. 146),

aby napokon „klenutým oblúkom“ záverečne rámcovoval celý text poviedky:

„Dobre,“ povedal nakoniec. „Vyklepte aj tú strechu.“

Berounka plyne jak plynula / kdysi král usínal na Karlštejně / Berounka plyne jak plynula / kdysi král usínal na Karlštejně / Berounka plyne jak plynula / V hospodě hrajou se písničky z minula / A tebe miluju stejně – A tebe miluju stejně

Karel Pl. z O.

Hoci sa, pochopiteľne, čeština (až na jednotlivé lexémy) v slovenskej literárnej tvorbe nevynára príliš často, výskyt českých fragmentov nie je ani celkom zriedkavý – možno to doložiť napr. aj z próz P. Vilikovského, D. Mitanu, P. Hruza, V. Pankovčina, T. Horvátha, či z „prvého slovenského internetového bestselleru“, *Polnočného denníka* Maxima E. Matkina (v knižnej podobe 2002), v ktorom sa české fragmenty (frazémy, citáty, ale aj čeština českých postáv) „vyplavujú“ na rozličných miestach:

26. september. Tak som presne tam, kde som už bol. Sám, v prázdnom byte, s vedomím toho, že musí niečo alebo niekto prísť, čo ma posunie ďalej a dá môjmu smerovaniu zmysel. Lenže ten okamih stále nenastáva a človek nevie, či bude musieť čakať ešte dva dni, či ešte rok, alebo len márne čas zblbnutý osvietenou afirmáciou: „Tíše sedím, nic nedělám, jaro přichází a tráva sama roste.“ (s. 63).

Odkedy ženy rezignovali na roztomilé heslo: „Sed' si, panenke, v koutě, budeš-li hodná, najdou tě“ a samy sú aktívne, rozšírili aj vzťahové zákonitosti svoju platnosť na obe pohlavia? (s. 85).

Ráno sa u mňa zastavila moja bývalá a doniesla mi knihu *Manželství je mrtvé, ať žije manželství!*. Nevedel som, či sa mám tešiť, že sa snaží normálne komunikovať, alebo mám mať obavy, na čo sa to môže zase

zvrhnúť. Bol som trochu v rozpakoch aj z toho, že som fakt netušil, či má tá kniha má poučiť v otázke minulosti, či má pomenovať neveselú súčasnosť, alebo nejako súvisí s mojou nepredvídateľnou budúcnosťou. Čítal som si to a zároveň premýšľal, ktorá veta má byť to posolstvo môjmu životu, na ktorej strane bude napísané, čo robím zle. Žeby to bolo toto? „V psychoterapeutické praxi sa stále znovu potvrdzuje, že čím je ľudská osobnosť složitější, tým více tápe v sexuálném životě.“ Alebo toto? „Právě sexualita člověku umožňuje, aby poznal svůj osobní, kolektivní a archetypický stín....“ Alebo nebodaj toto? „Jenomže manželství funguje jen tehdy, když si člověk nechá líbit to, co by si jinak líbit nenechal!...“ (s. 135–136).

S českými fragmentmi rozličného typu sa stretávame v slovenských textoch rozmanitých žánrov – na inom mieste som sa zaoberala napr. frekventovaným uvádzaním neprekladaných názvov českých filmov a programov v „pôvodnom znení“, t. j. v češtine, v slovenskej ponuke televíznych programov v dennej tlači či v programových týždenníkoch (Nábělková, 1999a), s citátmi v češtine odkazujúcimi k pôvodným českým zdrojom sa možno stretnúť v epištolárnych textoch, v publicistike, v odborných textoch rozličného, najmä humanitného typu. Autor textu v takýchto prípadoch stojí pred (v rozličných sférach rozdielne „slobodnou“) možnosťou voľby využitý fragment preložiť či použiť v pôvodnej jazykovej podobe. S prekladom sa napr. zväčša stretávame v publicistike pri publikovaných rozhovoroch s českými „interviewovanými“ – v tomto žánri je preklad (ak odhliadneme od „česko-slovenských periodík“, ako sú napr. Mosty) viacmenej pravidlom. Ak v literárnych textoch možno vo využití češtiny výraznejšie vnímať estetický moment, estetizujúci vklad českého fragmentu, vo vecných žánroch možno za zachovaním jazyka originálu vidieť skôr signalizovanie proveniencie textu, signál predelu – oddelenie vlastného textu a citátu, a napokon aj tendenciu po zachovaní presnosti znenia pôvodného textu. Na ukážku len jeden z množstva možných dokladov vybraný z internetového publicistického textu: *A kým si o sebe sami nemyslíme, že stojíme za to, ťažko si to o nás budú myslieť iní. „Mínění o sobě je velice nakažlivé“, hovoríeva môj kamarát, a preto si aj na vizitku nechal vyláčiť, že je dobrý člověk* (E. Borošovičová, 18.11.2002, www.inzine.sk).

Popri citácii pôvodne českých textov v češtine, frekventovanom v rozličných komunikačných sférach a v rozličných žánroch, stretávame sa v slovenskom prostredí často aj so zakomponovaním českého fragmentu textu, ktorý pôvodne nebol napísaný po česky, teda s využitím českého prekladu pôvodne inojazyčného textu (porov. napr. už uvedené príklady z *Povedky* '97). V princípe zrejme ide o to, že autor cituje text v takej

podobe, v akej sa s ňou stretol, akú má po ruke či vo vedomí, či už paralelný slovenský preklad niekde existuje, alebo nie (často ide aj o to, že český preklad môže v jeho vedomí reprezentovať vyššiu umeleckú hodnotu), pričom si pri takomto postupe možno uvedomiť aspoň dve veci: využitelnú vzájomnú textovú „zástupnosť“ češtiny a slovenčiny vo vedomí slovenského (nielen) literáta, no popri tom opäť aj (v závislosti od typu textu rozlične aktualizovaný) sprievodný estetický účinok. Príkladom tohto typu v umeleckom texte je napr. už citované motto z de Nervalu v poviedke Michala Habaja, z lingvistickej sféry možno takto uviesť napr. citát z českého prekladu v článku Jána Findru (2002, s. 46): *V tejto súvislosti bude vhodné pripomenúť myšlienku Ferdinanda de Saussura, že „človek, predstavujúci, že sestavil nemenný jazyk, ktorý potomstvo bude muset prijať takový, aký je, by sa podobal slepici snažící se vysedět kachní vejce: tento jazyk jím vytvořený by byl chtě nechtě stržen proudem, který unáší všechny jazyky.“*... Tvorba a prijímanie takto jazykovo „kombinovaných“ textov slovenskými adresátmi rozličného typu je diferencované na škále od tých, ktorým sa taký postup javí ako celkom prirodzený až v princípe jediný možný, po takých, ktorí dávajú prednosť prekladu fragmentov tohto typu do slovenčiny. Faktom je, že využívanie českých fragmentov v slovenskom texte ako reflex kontaktu s textami prijímanými v češtine je v súčasnom slovenskom prostredí relatívne frekventovaným javom.

2.2 Popri sebe...

Súčasný slovenský a český kultúrny priestor prináša z hľadiska kontaktu češtiny a slovenčiny rozmanito koncipované projekty – ako jeden z nich, v ktorom sa so znásobeným efektom prejavujú postupy a textové stratégie bežné aj inde, možno spomenúť vydanie knihy *Dublety* (Kalligram 2002), súbor 43 dvojíc textov Miroslava Marcelliho a Miroslava Petříčka (pôvodne uverejňovaných v rámci osobitého projektu v časopise OS v r. 1997–2001), ktoré predstavujú paralelné interpretácie literárnych, filozofických, filmových a výtvarných diel. Z nášho hľadiska zaujímavý fakt, že ide o niekoľko desiatok na istý kultúrny jav zameraných dvojíc slovenského a českého textu, teda že ide o dvojjazyčnú knihu, sa (ako prirodzený/samozrejмый?) v úvode knihy ozrejmujúcom jej vznik nijako netematizuje. V jednotlivých esejistických reflexiách literárnych a filozofických diel reagujú Marcelli a Petříček na knihu v slovenskom, v inom prípade v českom vydaní, čo sa následne premieta aj do jedno- či dvojjazyčnosti

ich textov – v prípade citácií z interpretovaného textu má potom vždy jedna z dvojice susediacich textov „nábeh“ obsahovať fragmenty v druhom jazyku. U Petříčka je to tak napr. v prípade úvah o knihách J. Johanidesa, Lasicu a Satinského, T. Horvátha, ale aj o slovenskom preklade L. Grendela či V. Woolfovej, napr.:

...*Mezi životem a literaturou není rozdíl, je to jen morální distinkce. „Ked' som stála pri okne a pozerala sa do záhrady, životy všetkých týchto kníh naplňali izbu za mojím chrbtom tichým mrmlaním. Hlboké more, vlastne, minulosť, príboj, ktorý nás dohoní a zaplaví nás“ (18). A „vlastná izba“? Nic než duše v těle, duše, jejíž vrozené dispozice jsou rozechvívány rytmy těla, duše, to jest nekonečno v nás (s. 186).*

Podobne zase z Marcelliho textov vystupujú české fragmenty pri interpretácii kníh P. Ratkosa, F. O'Briena, P. Esterházyho, G. Deleuza či M. Davisa, ako napr.:

Možno to nie je náhoda, že v poslednej časti, keď už bilancuje, čo urobil a čím sa stal, hovorí: „Pro mě je muzika i život o tom samým, o stylu.“ A pretože tak v muzike, ako aj v živote vedel svoj štýl zachovať, veríme mu, že ešte aj v tomto období myslel na tvorbu a vstával každé ráno s pocitom, že budúcnosť sa práve začína. „Každý den najdu něco tvůrčího, co provést se svým životem.“ To je presne o tom, o čom je život a hudba, o štýle je to (s. 217).

Z logiky veci pri preferovaných stratégiách vo vzťahu k jazyku interpretovaného textu potom vyplýva aj predsa len pozoruhodný fakt, že zo stránok tejto knihy sa napr. Lévi-Strauss v rámcovo slovenskom texte M. Marcelliho prihovára po česky a v rámcovo českom texte M. Petříčka po slovensky – pravda v rozličných dvojiciach textov: to prvé pri úvahách nad českým vydaním knihy *Cesta masek* z r. 1996, druhé nad dvojdielnym slovenským vydaním *Štrukturálnej antropológie* z r. 2000.

Ani Marcelli ani Petříček sa však „v plnom rozsahu“, t. j. vo všetkých prípadoch pri citáciách jazyka východiskového textu (jazyka prekladu) nedržia a prekladajú ich niekedy do svojho jazyka. Niekedy ide o rozsiahlejšie citáty, častejšie však o názvy filozofických a literárnych diel. Napr. Rortyho kniha *Filozofia a zrkadlo prírody* či *Neviditeľné mestá* I. Calvina vyšli v slovenskom preklade – v Petříčkovom texte sa ich názvy uvádzajú v češtine: *ve Filosofii a zrcadle přírody si je ještě Rorty vědom toho, že hledat společného jmenovatele tak rozdílných tradic je úkol riskantní...* s. 192; podobne: *V případě Neviditelných měst mnozí čtenáři zůstanou u prosté četby*, s. 276; Foucaultove *Dějiny sexuality* vyšli v češtine, v Marcelliho texte sa ich názov objavuje po slovensky: *Druhý a tretí diel Dejin*

sexuality však priniesli prekvapujúci obrat, s. 176 a i. Okrem špecifických dôvodov takého postupu (napr. že autor má názov knihy „zo svojho odboru“ vo vlastnom jazyku „zažitý“, hoci aj v našich prostrediach jej preklad dosiaľ neexistoval) možno spomenúť aj čisto jazykové dôvody: často je jednoduchšie zasadiť do textu rozsiahlejší inojazyčný citát, než na spôsob vlastný svojmu jazyku vo vetnej štruktúre ohýbať vložený názov knihy tvorený slovným spojením v inojazyčnej podobe.

Dublery sú kniha, v ktorej sú z hľadiska našej témy zreteľne predstavené analogické postupy pri tvorbe slovenských aj českých textov reflektujúcich diela čítané v jazyku „druhého spoločenstva“ – možnosť citácií v druhom jazykovom kóde aj možnosť prekladu častí reflektovaného pretextu (celkom na okraj možno spomenúť, že texty tejto knihy nie sú len dvojjazyčné, sporadicky sa v nich vyskytujú aj drobné, zväčša jednoslovné fragmenty v ďalších jazykoch, no v nepomerne menšej miere a s obmedzenými funkciami).

Iným prípadom, kde čeština a slovenčina figurujú popri sebe, spolupodieľajúc sa na výstavbe textu, sú učebnicové publikácie, v ktorých sa pri ich celkovom monografickom charaktere prelínajú české a slovenské pasáže v závislosti od pôvodu autora konkrétnej časti – na inom mieste (Nábělková, 1999b) som už spomínala monografickú publikáciu s dvojjazyčným názvom (aj textom) *Sociální psychologie/Sociální psychologie*, ktorú vydalo pražské vydavateľstvo ISV v r. 1997. Knihu napísal česko-slovenský kolektív autorov (editori a hlavní autori Jozef Výrost – Ivan Slamenčík), pričom jednotlivé kapitoly knihy sú publikované v jazyku autora. Naznačuje to už obsah knihy so striedaním slovenských a českých názvov kapitol: *Predslov, 1. Predmet a místo sociální psychologie v systéme věd, 2. Psychika a společnost, 3. Historie sociální psychologie, 4. Kritická psychologie, 5. Sociální poznávání, 6. Sociální komunikace* atď., podobne je zostavený aj vecný register, v ktorom sa pod názvom *Věcný rejstřík* uvádzajú pojmy – slová a slovné spojenia v tom jazyku, v akom sa vyskytli v texte knihy, to znamená, že pod sebou nasledujú slová ako *dedičnost', dehumanizácia, denotace... sebadefinovanie, sebakategorizácia, sebaobraz, sebeakceptace, sebehodnocení, sebesystém...* Dvojjazyčnosť sa tak premieta do väčších plôch jednotlivých kapitol, ale aj do bezprostredne susediacich slovných jednotiek.

Isté zhody aj odlišnosti charakterizujú ďalšiu knihu tých istých editorov *Aplikovaná sociální psychologie I* (Portál 1998), kde sa podobne striedajú po česky a po slovensky písané kapitoly, názov je však už len jednojazyčný a podobne je jednojazyčný, český, aj vecný register (jediná

slovenská zložka v ňom – v odkaze *správanie viz chování* – reflektuje výraznejší lexikálny rozdiel). Publikácie tohto typu možno interpretovať nielen ako doklad súčasnej existencie spoločného odborného kontextu (v ktorom nepochybne možno vidieť kontinuáciu predchádzajúceho stavu), ale – vzhľadom na učebnicový charakter, adresovanosť (aj) mladej generácii – súčasne aj ako jeho „ďalšie budovanie“.

2.3.1 Slovenčina v českých textoch

V českom prostredí vo všeobecnosti možno vo vzťahu k slovenčine v porovnaní s „protismerom“ stretnúť podobné textové stratégie (ako to dokumentujú už uvedené texty M. Petříčka)⁸. Na zásadnejšie kvantitatívne podložené porovnania a závery chýba v potrebnej šírke zmapovaná produkcia literárnych a vecných žánrov, možno len rámcovo konštatovať, že využitie slovenských textových fragmentov je zriedkavejšie napr. v beletrii, pravdepodobne aj inde, predsa však možno aj v súčasných českých textoch nezriedka stretnúť slovenské fragmenty, resp. slovenské citáty ako doklad kontaktu so slovenským kultúrnym kontextom.

Pravda, kontakt so slovenským kontextom sa (podobne ako v opačnom smere) prejavuje aj iným spôsobom – v intertextuálnom prepojení s citátovým využitím pôvodne slovenských textov v českom preklade, či (iný prípad) v explicitnom naznačení komplementarity prekladov do češtiny a slovenčiny v konkrétnej komunikačnej sfére. Možno tu odkázať povedzme na filozofické prostredie s bibliografickými odkazmi na komplementárnu využiteľnosť prekladov jednotlivých cudzích autorov formuláciami ako „preklady v češtine a v slovenčine“ napr. v knihe M. Petříčka *Úvod do současné filozofie*, v prekladových textoch na poznámky ako *Pro tlumočení textů z filozofické literatury bylo použito některých knižních překladů v češtině a slovenštině* – A. Anzenbacher: *Úvod do filozofie*, či (príklad iného média) na internetovú

⁸ V dostupných mi písaných textoch nemám doklady na ironizujúce či „zha-dzovačné“ využívanie slovenčiny, nemajúce vo vzťahu k češtine paralelu na slovenskej strane, ktoré však v českom prostredí v hovorených prejavoch alebo v humoristických reláciách celkom výnimočne nie je a ani v minulých obdobiach nebolo, porov. napr. prvú časť formulácie J. Kořenského o slovakiz-moch v českom prejave: „je třeba připustit, že mohlo jít jak o jakési ironizování, tedy jev negativní, tak i o jazykovou hru, jazykový humor, tedy jev pozitivní“ (1998, s. 30).

stránku *Michel Foucault česky a slovensky on line – české a slovenské texty o Foucaultovi a jinojazyčné linky* (www.nebesky.tripod.com/foucault). Podobne sa komplementarita prekladov, resp. existencia paralelných prekladov odbornej literatúry explicitne zachytáva napr. v bibliografických poznámkach publikácie *Základy psychoterapie* S. Kratochvíla (1998):

Do češtiny byly přeloženy Mindellovy monografie „Snové tělo“ (1993) a „Kóma“ (1994) a do slovenštiny „Telo a sny“ (1992), s. 104; Do slovenštiny byla I. Valkovičem přeložena Rogersova publikace On becoming a person pod názvem „Ako byť sám sebou“ (1995) ... a dále knihy „Spůsob bytia“ (1997) – jejíž český překlad se rovněž připravuje – a „Encounterové skupiny“ (1997). Empatií se z širšího psychologického pohledu zabývá rovněž přeložená monografie maďarského psychoterapeuta B. Budy „Empatia“ (1994), s. 58.

V informačných poznámkach tohto typu možno vidieť istú „ponuku“ slovenských prekladov českému čitateľovi (pravda, vzhľadom na predpokladaný zdieľaný odborný kontext možno predpokladať, že autor sa svojou knihou obracia aj k slovenskému čitateľovi). Ak v niektorých publikáciách takto explicitne vystupuje obraz častí jestvujúceho spoločného kontextu, inde ho nachádzame „netematizovaný“, napr. v súhrne použitej literatúry.

Pokiaľ ide o „citátovú slovenčinu“, o intertextuálne prepojenia k pôvodným slovenským textom, prirodzene sa vynárajú v prácach zameraných na problematiku česko-slovenských vzťahov v niektorej konkrétnej, napr. literárnovednej sfére:

*Šmatlákovi a Rosenbaumovi reflexe poskytovaly interpretační volnost v tom směru, že vznikající kontext autonomně stojí nad oběma literaturami jako jejich ideový svorník. R. Bílík tuto skutečnost vystihuje hodnocením: „Je to konstrukt, v ktorom sa stráca nielen deklarovaná „rovnoprávnosť“ oboch literatúr, ale aj skutočný zmysel ich samostatnej existencie. Akoby jestvovali celé desaťročia len preto, aby vytvorili celok „vyššej kvality“ – československú literatúru“ (Zelenka, 1998, s. 67; s odkazom k citovanému článku *Československý literárny kontext v slovenskej literárnohistorickej reflexi* [sic!] po r. 1945, Tvar 6, 1995, č. 6).*

Iným príkladom blízkeho druhu môže byť zapojenie citátov zo slovenskej beletrie v článku M. Pokorného (2000, s. 154–155), napr.:

„Jedním z mála míst, kde není česko-slovenský vztah deklarován tímto způsobem, je pasáž v úvodu druhého dílu Nemé ucho, hluché oko, v níž se český četník seznamuje s hybským rychtářem u pálenky: „pri úprimnej zábave rychtár a četník ani nezbadali, ako sa v nich obidvoch, v úrade rychtárskom i četníckom, ba i v obci, nová republika dôverne zabývala“.

V súčasnej literárnovednej literatúre možno na citáty v slovenčine nazvať aj bez takéhoto bezprostredného motívu, teda mimo tendencie reflektovať realitu česko-slovenských vzťahov, čisto ako prirodzený odraz existujúceho odborného kontextu, v ktorom sa riešenia slovenských autorov javia ako relevantné, resp. „neobíditeľné“ z hľadiska spracúvania sledovanej témy – taký je napr. slovenský citát v monografii J. Homoláča *Intertextovosť a utváranie smyslu v textu* (1996, s. 33): *Popovičovo pojetí mezitextových vzťahů, nejúplněji představené v pracích Tvorba a recepce (1978, společně s F. Mikem) a Komunikačné projekty literárnej vedy (1983), je založeno na tom, že „receptiu umeleckého diela možno traktovať vlastne ako vzťahy medzi účastníkmi literárnej komunikácie, ktorí medzi sebou komunikujú textami“* (Popovič, 1978, s. 240). (J. Homoláč v knihe po slovensky cituje aj z nie pôvodného slovenského textu – z prekladov J. Lotmana a K. Górskeho.) Iný typ textového zapojenia fragmentu v slovenčine reprezentuje úryvok z knihy Z. Mathausera *Estetické alternativity. Jazyk vedy a jazyk poezie* (1994), v ktorom sa neobjavuje slovenský citát z „partnerského“ odborného textu, ale citát, ktorý autor do textu zasadzuje ako vhodný z hľadiska rozvíjania témy a ktorý je len „zhodou okolností“ zo slovenského zdroja, a teda v slovenčine (vecné súvislosti naznačujú, že text vznikol v časovo vzdialenejšej realite):

Interferencemi kontextů běžně platných pro jednotlivé termíny jednak z oblasti umění – dovednosti, jednak z oblasti krásného umění se vždy rodily a rodí nesčetné slovní hříčky a anekdoty. Jedna z nich padá autorovi do očí právě při psaní této úvahy, a to z titulní strany Roháče. Na výstavě obrazů mezi jinými exponáty nejvýše visí zarámované slovo PRODUKTIVITA; jeden návštěvník galérie říká druhému: „To je teraz najväčšie umenie.“

Zo sféry aktuálnej kultúrnej publicistiky uvediem ešte ako príklad recenziu V. Hnízdu *Vědomí souvislostí* so zapojením autentických fragmentov z knihy L. Balleka *Zlatý stůl* (2000):

Píše-li, že „literatura je mi blízka, politika nie je mi vzdialená“, vypoovídá to o jeho životní dráze a uměleckém osudu. V minulých desetiletích pracoval postupně v rozhlase, jeho literární činnost provázela práce v slovenských a československých kulturních institucích, v devadesátých letech byl poslancem SNR a v současnosti je pověřen významnou diplomatickou funkcí. Ve všech těchto činnostech, které spolu úzce souvisejí, vidí jako základní východisko kulturní fenomén. Kulturu chápe v nejširším slova smyslu jako jednotu materiálních, přírodních a duchovních hodnot, které vytvářely nesčetné generace mnohých národů a etnik převážně bez ideologické předpojatosti a omezenosti. „Kulturu nemožno založit od roku

jedna, či od revolúcie tej a tej. V kultúre možno se [sic!] všetkou úctou pokračovať“ píše a zdôrazňuje, že „prechodné, prevratné časy sú bojovné, zriedkakedy nábožné, spravidla málo kulturné [sic!].“ Kritické myšlení, ktoré akceptuje, není v jeho pojetí ani hysterickým pomlouváním hodnot často rozporné minulosti, ani sluhovskou devotností k mnohým jevům současnosti (30.11.2002, www.obrys-kmen.cz).

Z rozličných typov dvojjazyčných textov tohto času možno spomenúť aj taký, keď sa do rozsiahlejších slovenských textov publikovaných v českom periodiku (akými sú napr. v slovenčine publikované články P. Zajaca *Hľadajme odpovede na nové otázky* a G. Mesežnikova *Slovenské voľby 2002 – nový reformný impulz* v časopise *Listy* 6/2002) na miesta, ktoré si podľa mienky redakcie v českom prostredí vyžadujú spresnenie, vkladá česká redakčná poznámka: *Ticho prerušované len spormi o Temelín a o maďarských Turuloch (pozn. redakcie: pták turul je pro Maďary totěž, co pro Čechy český lev či pro Němce orlice) je však zavádzajúce (Zajac, 2002, s. 21).*

2.3.2 Slovenčina a súčasnosť slovenskej populárnej hudby v českom prostredí

V česko-slovenských jazykových kontaktoch mladých ľudí z hľadiska dotyku so slovenčinou, ako už bolo povedané, hrala v časoch spoločného štátu a v súčasnosti opäť hrá významnú úlohu populárna hudba. Akokoľvek ide pri hudobnej produkcii vo výraznej miere o jej hudobnú stránku, nemožno ani jej jazykovú zložku hodnotiť ako bezvýznamnú. Slovenské piesne v českých médiách, na CD/MC nosičoch či na koncertoch predstavujú v súčasnosti širokú sféru jazykového kontaktu. Pri mapovaní typov kontextov, v ktorých nejakým spôsobom slovenčina vystupuje súčasne s češtinou, možno sa v danej súvislosti pristaviť pri jednom z čísel hudobného časopisu *Rock&Pop* (3/2001), ktorý v pätnástich článkoch rozličných autorov približuje slovenskú scénu populárnej hudby, reflektujúc tak come back slovenskej hudby do českého prostredia, na koncerty a do médií.

Číslo časopisu je zaujímavé z viacerých hľadísk. Na jednej strane už tým, že podáva interpretáciu daného javu, sledujúc aj jeho vývinové etapy, t. j. istý pozorovateľný útlm záujmu o slovenskú populárnu hudbu (v širokom zmysle slova) po rozdelení (J. Vlček: „*Není to ani rok, co jsem psal do MFD, že o slovenskou hudbu není v Čechách výrazný zájem – a vida...*“), ktorý je v súčasnosti vystriedaný situáciou, keď slovenská populárna hudba znie v českom prostredí skutočne v nebyvalej miere. Na druhej

strane je zaujímavé, akým spôsobom sa v textoch tohto čísla, vychádzajúcich zo „slovenského sveta“, spracúva a podáva slovenské slovo.

Je zrejmé, že v článkoch zaoberajúcich sa slovenskými hudobnými skupinami a ich produkciou je do českého textu inkorporovaných veľa slovenských názvov – vlastných názvov skupín, albumov, piesní a ich častí. Viaceré z článkov obsahujú rozhovory so slovenskými hudobníkmi, pričom tieto rozhovory sú v princípe v češtine – slovenské repliky (pôvodne dvojazyčných rozhovorov) sú v nich preložené. Z takýchto preložených častí potom vystupujú slovenské názvy (Janko Lehotský: *O tri roky později přišel Čiernobiely svet a vloni album Posledný a prvý, obojí s texty Jozefa Urbana*, s. 35), frazeologizmy (Juraj Turtev: *Druhá věc je, že k desce jsme došli jako „slepé kura k zrnu“, protože mi desku nabídl firma Monti*, s. 40) a pod. Slovenské fragmenty sú rozlične zakomponované aj do pôvodného českého textu, napr. *Jenže ty písňě nehovořily o „muddy water“, nýbrž o „mútnej vode“, jejich hrdinkami nebyly „black babies“, ale třeba bratislavské „vnučky Rolling Stones“, jejichž proprietami byl místo „bottle of whiskey“ „telefon“, a oproti historikám z těžkého života na bavlníkové plantáži předjímalý, že „v roku 2007 nebude [sic!] už zblúdílco“* s. 51; takto sa cituje napr. aj časť spoločného „federálneho muzikálu“ Radošinského národného divadla a Semaforu *„Od Vltavy k Váhu som všade doma a nie host [sic!] Od Vltavy k Váhu postavme federálny most“*, *zpívalo se už před sedemnácti roky v divadelním představení Nevesta predaná Kubovi... s. 4.)*

Nie všetky články v tomto čísle časopisu však využívajú vo vzťahu k originálnym slovenským textom rovnakú stratégiu – niekde sa na rozdiel od spomenutej rámcovej línie prekladať slovenský text uplatňuje aj opačný postup, t. j. celé slovenské fragmenty sa zachovávajú, pričom nejde o časti piesňových textov, ale o výpovede, aké bežne preložené bývajú: *Poslední důležitý prvek, který dodával slovenskému popu švih a svěžest, tkvěl v samozřejmém užívání rockových prvků v popové muzice. To platilo už od začátku: „U nás také tá větvě okolo Modusu plně nahradila klasický středný prúd, možno povedať, že ho aj zamenila. Vlastne stredný prúd bol u nás rockový.“ (Pavol Hammel v Bigbítu), s. 31. Takto sa v časopise v úvodnom článku R. Diestlera *Nad Tatrou sa zase blýská [sic!]* objavuje asi desať rozsiahlejších, viacvetných slovenských citátov.*

No a napokon sú v tom istom čísle časopisu v rubrike *Fanoptikum aneb račte se ptát* odpovede Richarda Müllera na otázky čitateľov, pričom je bez prekladania zachovaná dvojazyčnosť celku textu, t. j. na české (čiastočne aj slovenské) otázky nasledujú slovenské odpovede. V tomto prípade je zaujímavé sledovať ešte dvojazyčnosť replík v tých prípadoch, keď

R. Müller v odpovedi opakuje – súhlasiac či protirečiac – (prípadne aj česky modifikovanú) časť českej otázky:

Otázka: *Pročpak jste se vetřel na tiskovku Davida Bowieho, těžce se s ním fotil a vykládal mu, jaká je tady hvězda?* R. M.: *...Dodnes som ten jeho projekt nepočul, ale vtedy som veľmi túžil sa s tým naším pochváliť Majstrovi. Iná možnosť na osobné stretnutie neexistovala, a tak som sa rozhodol byť na pár sekúnd chrapúňom. Nešlo mi o to „ťažce se s ním fotit“ a už vôbec nie „vykládat, jaká je tady hvězda“ (s. 68).*

Pri niektorých slovenských pasážach v tomto čísle časopisu si možno všimnúť aj jeden z častých sprievodných javov „českého citovania“ slovenských textov (platí to sem-tam aj naopak), totiž neúplné zvládnutie ich „slovenskosti“, prejavujúce sa, stručne povedané, v chybách pri diferencných javoch – možno to interpretovať ako jeden z prejavov „percepčnosti“ ovládania druhého jazyka: podobne, ako je pre česky sporadicky hovoriacich (bežne „nehovoriacich“) Slovákov vcelku príznačné napr. hyperkorektné použitie výlučne českej fonémy ř na nesprávnych miestach, tu možno stretnúť podobne hyperkorektné použité ľ (*Triangel*), niekde aj nezohľadnenie rytmického krátenia (*Nad Tatrou sa zase blýská*), uplatnenie českého pravopisu (*něbude už zblúdílcov*) a pod.

Toto tematické číslo časopisu (nie výlučne, ale veľkou svojou časťou „slovenské“) predstavuje široký repertoár možností koexistencie slovenčiny a češtiny v texte, reprezentujúc súčasne fakt či predpoklad, že pre českého čitateľa nie sú slovenské pasáže nedostupné/nezrozumiteľné či rušivé. Všeobecnejšia otázka miery jazykovej prístupnosti slovenských textov je pritom aj tu tematizovaná:

A. Šeban: *...jazyková bariéra je stále minimálna – byť se za poslední léta trochu zvětšila a někteří lidé v Čechách mají problém rozumět slovenštině, což chápu*, s. 57; R. Müller: *...za společnou republikou mi lúto nie je. Je mi lúto dôsledkov, ktoré ten rozpad spôsobil. Odcudzenie, pretrhaná informatívna kontinuita medzi našimi národmi, to, že české deti už po slovensky nerozumejú, ale slovenské česky áno...* s. 70; J. Vlček: *Začala vznikat – alespoň v Čechách – jazyková bariéra, které předtím Žbirka, Gombitová, Ráž nebo Nagy tak úspěšně oponovali. Ale co, snad se to dá všechno ještě napravit*, s. 33).

⁹ Tu by som len v celkovej atmosfére porovnávania nášho „teraz“ a „predtým“ trochu v protismere k idealizácii predchádzajúceho stavu (súbežne s inými retrospektívkami hlasmi, pravda, bez akejkoľvek absolutizácie) spomenula pozdych poprednej českej hudobnokritickej postavy, Jiřího Černého, ktorý vy-

Slovenské časti piesňových textov prenikajú aj do súčasnej publicistiky iných periodík, porov. napr. pasáž *Od chvíle, kdy Miro Žbirka rozespíval Lennonovou Give Peace a Chance („nápís nad bránou, len mier šancu má...“)* *královehradecký Reflektor, uběhlo bezmála 15 let...* (MFD, 26. 9. 2002).

Niekam „medzi“ české a slovenské prostredie (podobne ako v prípade *Dubliet* či dvojazyčnej psychologickkej publikácie), resp. tam aj tam ako pokračovanie v tradícii tvorby dvojazyčných česko-slovenských piesňových textov možno umiestniť jeden (v oboch prostrediach populárny) z hitov Mira Žbirku *Co bolí to přebolí*, v ktorom sa striedajú slovenské a české strofy – podľa uvedených autorov (M. Žbirka/Kamil Peteraj) by pieseň z hľadiska medzijazykovosti predstavovala špecifický typ: dvojazyčný text slovenského autora.

Odzraz kontaktov so slovenskou populárnou hudbou a jej jazykovou „zložkou“ poskytuje napr. aj internet. Pravda, internet s jeho „otvorenými hranicami“ dáva šancu pohybovať sa za predmetom záujmu rovnako po slovenských ako po českých stránkach, medzi ktorými niekedy existujú aj prepojenia. Na demonštráciu súčasnej rozmanitej prítomnosti slovenčiny piesňového pôvodu na českých internetových stránkach možno uviesť niekoľko internetových odkazov k hitu *Žily* aj v českom prostredí populárnej slovenskej skupiny No Name, na prvom mieste už samo uvedenie textu piesne: *A pro ty, kdo snad nový slovenský hit ještě neznají, připojujeme text písni: Žily/Od januára cez leto/ A celým rokom/ Ja blázon l'úbil som ta/ a zostal len otrokom/ Ďakujem ti že sme spolu žili/ Ja preťal som si žily...* (<http://www.bleesk.cz/clanek1438.htm>). Dokladom poznania a „zažitosti“ textu tejto piesne je potom už iný internetový kontext, v ktorom sa refrénový slovenský fragment objavuje ako súčasť českého textu: *Měli jsme se sladce, řekla jsi to tak lehce :o(Jako by jsi zapomněla, co jsme spolu prožily, snad ráda jsi mě měla, preťal som si žily...* (<http://1216.wz.cz/basn8.html>). Ako príklad „voľného zachytenia“ slovenského textu, t. j. jednej z „bohemizovaných“ realizácií, v ktorých zrejme môže počutý slovenský text žiť vo vedomí českých poslucháčov, možno uviesť ďalší z internetových dokladov: *Ďakujem ti, že jsme spolu byli, preťal jsem si žili...* (<http://www.padla.cz/zabava/bublina>).

V takto podanom náčrte sa súčasná existencia česko-slovenských textov ako odraz existencie kontaktu so slovenským (jazykovým) prostredím nejaví ako čosi celkom ojedinelé.

soko hodnotiac v časopise *Melodie* v 70. či 80. rokoch hudbu skupiny Prúdy ľútostivo poznamenal, že škoda len, že je to po slovensky.

3. Budúcnostný aspekt – „naše deti“

Dvojazyčné texty, teda texty, v ktorých sa popri základnom kóde využívajú aj fragmenty druhého kódu (rozsiahlejšie, citátové, či jednotlivé prvky druhého jazyka) v tomto článku vystupovali ako doklady živých slovensko-českých a česko-slovenských kultúrnych a medzijazykových vzťahov, ako doklady jestvujúcich kontaktov s textami v inom jazyku. Ako som už spomínala, realita (či reálnosť) týchto vzťahov a kontextov sa v poslednom čase frekventovane stáva predmetom tematizácie, pričom sa aj v jazykových exponentoch, v príslovkových výrazoch ako *zatiaľ*, *ešte*, *už* odhaľuje vnímanie onej „nesamozrejmosti“, resp. procesualnosti vývinu vo vzájomných vzťahoch. Možno to (či už ako „vlastné vyjadrenie“, či ako skrytý dialóg s názormi iných) vidieť napr. aj v časopiseckom vyjadrení Jaromíra Nohavicu: ... *Saint-Exupéryho Citadela, ktorej kompletný preklad som práve objavil v Bratislave. Síce v slovenčine, ale natoľko ešte rozumiem* (Nagy, 2002, s. 9).

Tento „vývinový moment“ vo vzťahu k druhému jazyku sa prirodzene v zvýšenej miere týka jazykovej kompetencie detí. V úvahách o výsledkoch rozdelenia spoločného štátu, resp. aj sprievodne pri iných rozličných príležitostiach sa ako charakteristika súčasných jazykových vzťahov frekventovane objavuje presvedčenie, že dnešné deti prestávajú druhému jazyku rozumieť – niekedy býva formulovaná „obojsstranne“ (*mladé generace Čechů a Slováků si přestávají rozumět, ztráta kulturní vzájemnosti je ochuzením*, Jičínský, 2002), zväčša sa však (zohľadňujúc reálne asymetrie jazykových vzťahov) týka českých detí (porov. aj už skôr uvedené formulácie). Podľa výsledkov (bližšie nešpecifikovaného) anketového výskumu, ktoré boli spomenuté v médiách koncom r. 2002, sa 55 % českých respondentov postavilo kladne k formulácii, že „*české deti už vôbec nerozumejú po slovensky*“, inde sa v tom istom čase uvádzajú poznatky (tiež nešpecifikovaného pôvodu), že 30 % súčasných českých mladých ľudí medzi 15–24 rokom už nerozumie po slovensky. Ak sa aj reprezentatívnosť týchto prieskumov aj reálnosť hodnotenia („vôbec nerozumejú“) dá brať s rezervou, celkovo takéto videnie v jeho nie zanedbateľnom rozšírení nemožno brať na ľahkú váhu – na jednej strane odráža iste relevantnú zložku prebiehajúcich procesov, na druhej strane naznačuje (ako nepodceneniteľný psychologický moment) videnie a predstavy kvanta ľudí, ktoré môžu predznamenávať postoje aj postupy tieto procesy ovplyvňujúce takým či onakým smerom (spomeniem napr. analógiu so známym javom ekonomickej sféry, že inflačné očakávania, vznikajúce na báze istých indícií, vskutku ďalej

zásadne podporujú infláciu). Možnosť nazerať na podobné predstavy aj ako na nepreukázaný „mýtus“ ponúkol pred časom S. Wollman (2000).

Je zrejmé, že prebiehajúce jazykové procesy nezasahujú jazyky tak agresívne, že by znamenali náhly vývin k nezrozumiteľnosti (naznačenie možných divergentných javov porov. u J. Kořenského, 1998, s. 28) – no to, čo sa predsa podstatnejšie zmenilo, je šírka kontaktov používateľov slovenčiny či češtiny s druhým jazykom. Najmä české deti sa dostávajú k slovenským textom v porovnaní so stavom v spoločnom štáte s jeho rozmanitými dvojazykovými komunikačnými situáciami v nepomerne nižšej miere a nerastú v situácii prirodzeného budovania percepčnej kompetencie vo vzťahu k slovenčine. V dotyku s „bežným životom“ tu možno spomenúť aj otázku „školskej prípravy“ – ak sa v čase existencie spoločného štátu značný význam v pestovaní percepčného bilingvizmu a v prevencii semikomunikačných šumov spôsobených neznalosťou diferencných jazykových javov prikladal zastúpeniu istého kvanta informácií o druhom jazyku na rozličných stupňoch školskej výučby (porov. napr. Budovičová, 1987; Uher, 1989; Čechová – Budovičová, 1989; Hedvičáková, 1989; Dvončová 1987, 1989), v súčasnosti sa oficiálny priestor na poučenie o jazyku a literatúre druhého spoločenstva zredukoval na minimum (Kopecký, v tlači; Benčatová, 2000). Na súčasný vývin česko-slovenského percepčného bilingvizmu u mládeže sa výskumne zameriava pozornosť spoločného česko-slovenského tímu (porov. napr. Musilová 1999, 2000) – pričom sa v českom prostredí ako „živá“ stavia otázka, či širšie poučenie o slovenčine do školskej výučby nevrátiť (prejavom záujmu o názory českej verejnosti na túto tému je dotazník K. Kopeckého na internetovej adrese <http://axe.kgb.cz/vyzkum; Kopecký, 2002>).

Zdá sa, že bude ešte potrebné prepracúvať metódy hodnotenia „miery“ percepčného bilingvizmu českých (aj slovenských) detí. V súčasnosti sa na báze anketových výskumov zameraných v podstate na zistenie poznania diferencných javov (viac či menej centrálnej povahy) konštatuje jeho pokles, resp. – v porovnaní so sebareflexiou vzorky detí – jeho nízka miera a preceňovanie vlastnej kompetencie pokiaľ ide o porozumenie slovenským textom (Oravcová, 2002). V období existencie dvojazykového spoločenstva sa však v potrebnom zábere nerealizovali výskumy (z publikovaných porov. napr. Hedvičáková, 1989), ktoré by nám dnes slúžili ako porovnávací základ. Ukazuje sa, že nie je celkom primerané klásť znamienko rovnosti medzi hodnotením „nerozumieť slovenskému textu“ a poznanie či nepoznanie konkrétnych lexikálnych diferencných javov (*lopta, vreckovka, hydina; sprostý, horký* a pod.), ktoré síce nepochybne v pochopení

či nepochopení konkrétnych výpovedí môžu hrať závažnú úlohu (ich nepoznanie môže viesť k semikomunikačným šumom, pri cieľavedomom hodnotení hĺbky poznania druhého jazyka možno iste s nimi počítať), schopnosť prijímať text v slovenčine sa nimi však nevyčerpáva. Čiastočne sa daného faktu dotkol v časopiseckom rozhovore J. Bartoška: *Moje deti už nepoznajú slovenské jazykové nuansy, ako je napríklad golier alebo cencúľ. A nikdy ich už poznať nebudú, lebo neexistujú dvojjazyčné správy, relácie, nič. Ostal im len taký ten „basic“* (Čorná, 2002, s. 6). Otázka je, či je realistické stotožnenie s takým postojom („nikdy nebudú“) – a aj čo vskutku znamená ten „basic“, teda nakoľko je nosná a z hľadiska potenciálnych potrieb (rozvíjania aj len na isté oblasti komunikačne obmedzeného perцепčného bilingvizmu) perspektívna prirodzená zrozumiteľnosť jazykov bez pravidelného kontaktu so slovenským textom v detskom veku. Ak aj v súčasnosti miera tohto kontaktu pre české deti výrazne klesla, neznamená to iste ešte dôvod pristupovať k slovenskému textu ako k niečomu nezrozumiteľnému, resp. hodnotiť ho tak z hľadiska prístupnosti pre české deti (ak aj práve nevedia, že povedzme *míč* je po slovensky *lopta* – netreba veľa, aby si to v prípadnej konkrétnej situácii osvojili). Názory o nezrozumiteľnosti slovenčiny v českom prostredí nie sú pritom novým javom, objavovali sa aj v predchádzajúcich obdobiach, vtedy prirodzene v súvislosti so staršími generáciami, porov. napr. formuláciu J. Kořenského (1998, s. 31): „...na české straně se zejména v nejstarší generaci bylo možno setkat s odmítáním slovenštiny v médiích s poukazem, že je danému jednotlivci slovenština nesrozumitelná (což je při blízkosti jazyků a existenci desetiletí trvajících přirozených kontaktů vlastně nemožné)“. Aj v česko-slovenskom podobne ako v slovensko-českom smere sa pritom pri vnímaní prirodzených možností rozumieť druhému jazyku do istej miery možno oprieť o tú dištinkciu medzi bilingválnosťou a bilingvalizmom, ako ju uvádza J. Dolník (2002) – pri bilingvalizme (dvojjazykovosti) nositeľov blízko príbuzných kontaktočných jazykov sa schopnosť rozumieť druhému jazyku opiera o prirodzenú schopnosť elementy a štruktúry kontaktočného jazyka interpretovať už na základe kompetencie v materinskom jazyku. Je zrejmé, že rozvíjanie tejto schopnosti, prehlbovanie vlastnej perцепčnej kompetencie v druhom jazyku ďalej už súvisí s mierou (frekvenciou, šírkou, trvaním, intenzitou, porov. Mackey, 2000) kontaktu s ním.

V porovnaní s (v súčasnosti často proklamovanou) nezrozumiteľnosťou sa ako „postojovo perspektívnejšie“ javí spomínané „nahodnocovanie“ vlastnej kompetencie, v ktorom sa prejavuje predstava detí o vlastnej

schopnosti prijímať slovenský text – a teda apriórne nezatváranie sa voči nemu. V súčasnej na mnohý spôsob členenej spoločnosti možno reálne počítat s tým, že české prostredie bude aj vo vzťahu k slovenskému kontextu diferencovanejšie než dosiaľ, treba počítat aj s diferencovanejšími možnosťami, kedy pre koho aká „aktívna“ príležitosť kontaktu nastane, teda aj s tým, že ak niekto nepríde do intenzívnejšieho kontaktu ako malé dieťa, že sa tak môže stať niekedy neskôr. V koncepcii jazykovej výchovy Európskej únie, do ktorej sa spolu, SR a ČR, chystáme vstúpiť, sa výrazne vynára práve moment pestovania „otvorenosti“ v celoživotnom rozvíjaní viacjazyčnej kompetencie ako nástroja účinnej medzinárodnej komunikácie (porov. Spoločný evropský referenčný rámec pro jazyky, 2002). V tomto bode sa prirodzene vynára otázka postoja k inému, druhému jazyku (ako k „prístupovej ceste“ do kultúrneho priestoru druhého, susediaceho spoločenstva, no cezeň, cez jeho sprostredkovateľský potenciál často aj ďalej). Ide o to, či sa frekventovane pertraktované vnímanie nebudovania česko-slovenského percepčného bilingvizmu u českých detí vyplývajúceho z nedostatku kontaktu so slovenskými textami, ktoré sa ukazujú ako odchýlka od predchádzajúcej (podrobnejšie nepoznanej) normy, vníma jednoducho ako fakt, realita, ktorá sa prijíma ako niečo, čo jednoducho „je“, alebo či sa vníma ako „kultúrna strata“ (porov. spomínaný výrok Z. Jičínskeho – *ztráta kulturní vzájemnosti je ochuzením*), teda, či sa vníma ako „problém“, ktorý by predpokladal prijatie nejakého „akčného plánu“ (v školskej aj mimoškolskej sfére) na jeho riešenie (porov. koncepciu jazykového manažmentu J. Neustupného, 2002). Napr. aj súčasné školské projekty multikultúrnej výchovy, v ktorých sa česko-slovenské vzťahy vidia ako bezproblémové (porov. Průcha, 2001), a teda ani nepredpokladajúce zásadnejšie prístavenie, by povedzme (v prípade záujmu českej spoločnosti aj o tento smer vývinu detí) mohli v predstavení škály rozličných typov medzikultúrnych vzťahov obsahovať „zdôraznenie“ faktu, že slovenský kultúrny kontext nie je príslušníkom českého národa vďaka prirodzenej blízkosti a zrozumiteľnosti jazyka ani bez špeciálnej jazykovej prípravy zatvorený – možno (či treba?) skúsiť doň vkročiť. Platí to samozrejme aj v protismere, ako je však zrejme aj z už povedaného, nejaví sa práve problém „nedostatočnej otvorenosti“ češtine ako sprostredkovateľke kultúrnych hodnôt prichádzajúcich z územia susedného štátu v slovenskom prostredí príliš nástojčivý.

4. Záver

V súčasnom období je teda zrejmé, že vzájomné jazykové kontakty českého a slovenského spoločenstva sú v pohybe kopírujúcom existenciu spoločných „záujmových“ (v širokom zmysle kultúrnych) kontextov. Existencia intertextuálne viazaných dvojjazyčných textov, na ktoré som sa v príspevku zamerala, je na jednej strane dokladom kultúrneho napojenia na „zdroj“, pretext v druhom jazyku, na druhej strane prejavom predpokladu, že takýto text budovaný s prepnutím kódu vyhovuje potenciálnemu (percepčne) bilingválnemu adresátovi.

Zníženie možností „bezprácného“ kontaktu so slovenskými textami (v čase spoločného štátu sprostredkovaného najmä dvojjazykovým vysielaním v médiách) do istej miery oslabuje prehĺbené budovanie percepčného bilingvizmu u českých detí a v súvislosti s tým v širšom meradle aj psychologické predpoklady otvorenosti k prijímaniu textov v slovenčine. Vnímanie a hodnotenie slovenčiny ako jazyka nezrozumiteľného pre české deti sa ukazuje ako kvalitatívne aj kvantitatívne významný prvok v česko-slovenských medzijazykových vzťahoch tohto času.

Literatúra

- BAJZÍKOVÁ, E.: Hungarizmy v Ballekovom Pomocníkovi a ich preklad v českej verzii. In: *Slavica Pragensia* XXX, 1987. Praha, UK 1989, s. 223–229.
- BENČATOVÁ, Ľ.: Čeština a jej miesto v učebných osnovách a učebniciach slovenského jazyka pre 2. stupeň základných škôl a stredných škôl. In: *Slovensko-české vzťahy a súvislosti*. Ed. J. Hvišč. Bratislava, T.R.I. MÉDIUM 2000, s. 228–231.
- BUDOVIČOVÁ, V.: Dynamika vývinu česko-slovenských jazykových vzťahov v socialistickom období. In: *Slavica Pragensia*. XXX. Praha, UK 1989, s. 7–42.
- BUDOVIČOVÁ, V.: Semikomunikácia ako lingvistický problém. In: *Studia Academica Slovaca* 16. Ed. Jozef Mistrík. Bratislava, Alfa 1987a, s. 49–66.
- BUZÁSSYOVÁ, K.: Kontaktové varianty a synonymá v slovenčine a češtine. *Jazykovedný časopis* 44, 1993, s. 92–107.
- BUZÁSSYOVÁ, K.: Vzťah slovenčiny a češtiny a jazyková kultúra. In: *Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Materiály z konferencie ko-*

nanej v Budmericiach 27. – 29. októbra 1994. Red. M. Považaj. Bratislava, Veda 1995, s. 87–96.

- ČECHOVÁ, M. – BUDOVIČOVÁ, V.: Studium češtiny a slovenštiny jako druhého jazyka v rámci studia mateřštiny v československém školství. In: *Slavica Pragensia*. XXX. Praha, UK 1989, s. 237–248.
- ČEJKA, M.: Ekvivalence na úrovni jazykové situace v překladu ze slovenštiny do češtiny. In: *Slavica Pragensia* XXX, 1987. Praha, UK 1989, s. 217–222.
- Česká a slovenská otázka v soudobém světě. Základy naší hodnotové orientace. K 65. výročí odchodu TGM (1937–2002). K rozšiřování a reformě EU. Ed. S. Kučerová a kol. Brno, Konvoj 2002.
- ČORNÁ, T.: Jiří Bartoška: Hlavne nech je cintorín suchý. *TVoko* 2, 2002, č. 49, s. 5–8.
- DOLNÍK, J.: Tradícia češtiny na Slovensku a jej následky. In: *Slovensko-české vzťahy a súvislosti*. Ed. J. Hvišč. Bratislava, T.R.I. MÉDIUM 2000, s. 196–202.
- DOLNÍK, J.: Der slowakisch-tschechische Bilingualismus. In: *Bilingvizismus. Minulosť, prítomnosť, budúcnosť*. Ed. J. Štefánik. Bratislava, Academic Electronic Press 2002, s. 37–42.
- DOROVSKÝ, I.: Prínos a úskalí bilaterálnosti (nejen česko-slovenské). In: *Slovensko-české vzťahy a súvislosti*. Ed. J. Hvišč. Bratislava: T.R.I. Médium 2000, s. 30–38.
- DVONČOVÁ, J.: Dynamika tvaroslovných norem spisovné a obecné češtiny ve výuce češtiny na Slovensku. In: *Dynamika súčasnej češtiny z hľadiska lingvistické teórie a školskej praxe*. Praha 1987, s. 149–154.
- DVONČOVÁ, J.: K otázke metodiky a rozsahu výuky češtiny na slovenské vysoké škole. In: *Slavica Pragensia*. XXX. Praha, UK 1989, s. 275–276.
- GAZDA, J.: Lingvisticko-metodologické aspekty srovnávací typologie textu se zretelem k areálu strednej a východnej Evropy. In: *Areál – sociálné vedy – filologie*. Ed.: I. Pospíšil. Brno, Kabinet integrované žánrovej typologie, Ústav slavistiky FF MU 2002, s. 26–38.
- HEČKO, B.: *Dobrodružství překladu*. Prel. E. Charous. Praha, Ivo Železný 2000. Or. 1991: vybral, přeložil, poznámkami a doslovem opatřil E. Charous.
- HEDVIČÁKOVÁ, J.: K současnému stavu vyučování slovenštině na českých školách v 5.–8. ročníku základní školy. In: *Slavica Pragensia*. XXX. Praha, UK 1989, s. 265–270.

- HOFFMANNOVÁ, J. – MÜLLEROVÁ, O.: Interference češtiny a slovenštiny v mluvené komunikaci. In: Česká slavistika. České přednášky pro XI. mezinárodní sjezd slavistů, Bratislava 1993. Praha, 1993, s. 312–316.
- HORECKÝ, J.: Cudzie výrazy v slovenskom texte. Kultúra slova 26, 1992, s. 289–293.
- HORECKÝ, J.: Slovensko-česká diglosná komunikácia. In: Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny. Sociolingvistica Slovaca 1. Red. S. Ondrejovič – M. Šimková, Bratislava, Veda 1995, s. 183–187.
- KOPECKÝ, K.: Slovenština v ČR jako jazyk minority. In: Varia X (v tlači).
- KOPECKÝ, K.: Slovenčina verzus čeština. Slovenské dotyky. Magazín Slovákov v ČR, 6, č. 6, 2002, s. 16.
- KOŘENSKÝ, J.: Čeština a slovenština. In: Český jazyk. Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Ed. J. Kořenský. Opole, Uniwersitet Opolski – Instytut Filologii Polskiej 1998, s. 20–32.
- KUSÁ, M.: Preklad v česko-slovenských súvislostiach. Epizóda z dejín česko-slovenskej vzájomnosti/nevzájomnosti. In: Česko-slovenská vzájemnosť a nevzájemnosť. Ed. I. Pospíšil, M. Zelenka. Brno, Ústav slavistiky FF MU 2000a, s. 113–118.
- KUSÁ, M.: Preklad v česko-slovenských súvislostiach. II. (Epizódy zo vzájomných medziliterárnych dejín). In: Slovensko-české vzťahy a súvislosti. Ed. J. Hvišč. Bratislava: T.R.I. Médium 2000b, s. 141–152.
- LIPTÁK, L.: Storočie dlhšie ako sto rokov. Bratislava, Kalligram 1999.
- MACUROVÁ, A. – MAREŠ, P.: Soužití a střet. Ke stylu vícejazyčného textu. In: Stylistyka. V. Ed. S. Gajda. Opole 1996, s. 164–182.
- MAREŠ, P.: Fikce, konvence a realita. K vícejazyčnosti v uměleckých textech. Slovo a slovesnost 61, 2000, s. 47–53.
- MACKEY, W. F.: The description of bilingualism. In: The Bilingualism Reader. Ed. Li Wei. London – New York, Routledge 2000, s. 26–54.
- MIKULA, V.: Od baroka k postmoderne. Levice, Vydavateľstvo L.C.A. 1997.
- MUSILOVÁ, K.: Česko-slovenský pasivní bilingvismus. In: Mesto a jeho jazyk. Sociolinguistica Slovaca 5. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 2000, s. 280–288.
- MUSILOVÁ, K.: Retrospektivní a perspektivní pohled na komunikaci Čechů a Slováků. In: Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu. Ed. P. Odaloš. Banská Bystrica, UMB 1999, s. 199–202.
- NAGY, D.: Nechajme svetu jeho tajomstvo. Rozhovor s J. Nohavicom. Nota bene 2, 2002, č. 15, s. 8–9.

- NÁBĚLKOVÁ, M.: Paralelné slovenské a české texty v meniacnej sa jazykovej situácii. In.: Sociolingvistické a psycholingvistické aspekty jazykovej komunikácie. 2. Red. V. Patráš. Banská Bystrica, Univerzita Mateja Bela 1996, s. 100–108.
- NÁBĚLKOVÁ, M.: Čeština na Slovensku. Pokračovanie príbehu. In: Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu. Ed. P. Odaloš. Banská Bystrica, PdF a FF UMB 1999a, s. 190–198.
- NÁBĚLKOVÁ, M.: Slovenčina a čeština dnes. Kontakt či konflikt. In: Slovenčina v kontaktoch a konfliktach s inými jazykmi. Sociolinguistica Slovaca 4. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava, Veda 1999b, s. 75–93.
- NÁBĚLKOVÁ, M.: Rozdelenie a „vzdľaľovanie“ (niekoľko pohľadov). In: Česko-slovenská vzájemnosť a nevzájemnosť. Ed. I. Pospíšil, M. Zelenka. Brno, Ústav slavistiky FF MU 2000, s. 104–112.
- NÁBĚLKOVÁ, M.: (D)ozvuky fungovania bibličtiny na Slovensku. In: Stylistyka XI. Stylistyka a poetyka. Ed. S. Gajda. Opole 2002, s. 459–474.
- NÁBĚLKOVÁ, M.: Medzi pasívnym a aktívnym bilingvizmom (poznámky k špecifiku slovensko-českých jazykových vzťahov). In: Bilingvizmus. Minulosť, prítomnosť, budúcnosť. Ed. J. Štefánik. Bratislava, Academic Electronic Press 2002, s. 101–114.
- NÁBĚLKOVÁ, M.: „Jeden človek pripravil veľkú večeru a pozval mnohých.“ Polyfónia podľa Ivana Kadlečika. In: Jazyk a dynamika komunikácie. Bratislava, Veda (v tlači).
- NEKVAPIL, J.: Jazykový management a etnická spoločenstvá v Českej republike. In: Přednášky z XLIV. běhu Letní školy slovanských studií. Praha, FF UK 2001, s. 65–80.
- NEUSTUPNÝ, J. V.: Sociolingvistika a jazykový management. Sociologický časopis, 38, 2002, s. 429–442.
- POKORNÝ, M.: Česko-slovenské meziliterárni vzťahy v 70.–80. letech z hľadiska kategorie polyfunkčnosti. In: Slovensko-české vzťahy a súvislosti. Ed. J. Hvišč. Bratislava: T.R.I. Médium 2000, s. 153–161.
- PRŮCHA, J.: Multikulturní výchova. Teorie – praxe – výzkum. Praha, ISV 2001.
- SLOBODA, M.: Slováci v Česku: jazyk a jeho používanie v transgeneračnej perspektíve – projekt. Príspevok prednesený na XII. kolokvium mladých jazykovedcov, Modra-Piesok, december 2002.
- Slovník slovenských spisovateľov. Ed. V. Mikula. Praha, Nakladateľstvo Libri 1999.
- Společný evropský referenční rámec pro jazyky. Jak se učíme jazykům, jak

- je vyučujeme a jak v jazycích hodnotíme. Council for Cultural Co-operation, Council of Europe. Olomouc, Univerzita Palackého 2002.
- UHER, F.: Rozvíjení česko-slovenského pasivního bilingvismu, zvláště v předmětu český jazyk a literatura. In: *Slavica Pragensia*. XXX. Praha, UK 1989, s. 249–260.
- VILIKOVSKÝ, J.: Překlad jako tvorba. Prel. E. Charous. Praha, Ivo Železný 2002.
- WOLLMAN, S.: Vzájemnost a nevzájemnost jako předmět jazykově literárního bádání. In: *Česko-slovenská vzájemnost a nevzájemnost*. Ed. I. Pospíšil, M. Zelenka. Brno, Ústav slavistiky FF MU 2000a, s. 5–10.
- ZELENKA, M.: Literárněvědná terminologie v česko-slovenských vztazích. In: *Brněnská slovakistika a česko-slovenské vztahy*. Ed. I. Pospíšil. Brno, FF MU 1998, s. 59–69.